

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

До проведення практичних занять
та виконання самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ОСНОВИ ХУДОЖНЬОЇ КОМПОЗИЦІЇ»

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної та заочної форм навчання
зі спеціальності 023 – Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2021

Методичні рекомендації до проведення практичних занять та виконання самостійної роботи із дисципліни «Основи художньої композиції» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання зі спеціальності 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. : О. В. Підлісна, Ю. О. Сосницький, А. В. Сімонова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 29 с.

Укладачі: канд. мист. О. В. Підлісна,
канд. мист. Ю. О. Сосницький,
канд. мист. А. В. Сімонова

Рецензент

О. Ю. Оленіна, доктор мистецтвознавства, професор кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано кафедрою образотворчого мистецтва та дизайну,
протокол № 9 від 13 грудня 2021 р.*

ЗМІСТ

Вступ	4
1 Загальні положення.....	6
2 Завдання для практичної та самостійної роботи	10
Завдання № 1 Вправа на виконання штриховки, шрифту та растрового зображення.....	10
Завдання № 2 Вправа на вираження динаміки та статички, як головних характеристик композиції.....	13
Завдання № 3 Макет елементів, що перетинаються.....	15
Завдання № 4 Колірна площинна композиція на передачу емоційної виразності.....	17
Завдання № 5 Біонічні перетворення.....	20
Завдання № 6 Фронтальна композиція з відображенням композиційного аналізу.....	21
Завдання № 7, 8, 9 Креативний «Модульор», «Перехід форми». Орнаментальна композиція на основі обраних символів.....	23
Завдання № 10 Асоціативна глибинно-просторова композиція на задану тему.....	23
Завдання № 11 Розроблення тематичної композиції.....	24
3 Питання до заліку.....	26
Список рекомендованих джерел.....	27

ВСТУП

Методичні рекомендації розроблено для полегшення виконання практичних завдань під час проведення практичних занять та виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи художньої композиції» для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація відповідно до робочої програми дисципліни. Дисципліна розрахована на викладання за один семестр, складається з трьох змістових модулів:

Змістовий модуль 1.1 Знайомство з поняттями «композиція», «конструкція», «структура», «золотий перетин». Основні закони композиції. Єдність та супідрядність (цілісність) містить основні відомості про композицію; основні поняття та елементи художньої композиції (крапка, штрих, лінія, пляма, площа, об'єм, простір, геометричний та композиційний центр тощо). Визначає засоби художньої композиції (динаміка, статика, метр, ритм, симетрія, тектоніка тощо). Розглядає організацію площини, дає розширене поняття метру і ритму в художній композиції. Також визначаються динаміка та статика як головні характеристики композиції, композиційні прийоми здвигу, дублювання; надається поняття про комбінаторику. Окремою темою розглядається пропорціювання.

Змістовий модуль 1.2 Рівновага (симетрія, рух, протирух, вертикаль та горизонталь, рівновага мас, тону, кольору). Поняття про композиційні зв'язки. Рух (ритм простий та складний) – розглядаються світло-тональні співвідношення та колір, як засоби композиції. До практичних завдань входить організація формату колірними плямами; емоційна виразність кольору. Розглядається тектоніка в об'єктах архітектури та дизайну. Подається визначення понять про фронтальної, об'ємної та глибинно-просторової композицій. У темі «Людина – міра всіх речей» подається поняття про модульність, модулори. Розглядаються біоніка та біонічні формоутворення, розкладання форми на елементи. Вводиться поняття про

аналог та стилізацію. Розглядаються композиційні зв'язки, як відображення внутрішньої будови об'єкта. Аналізується композиція культових архітектурних споруд світу. Досліджується поняття стилю в мистецтві та архітектурі.

Змістовий модуль 1.3 Композиційний аналіз художнього твору. Контраст (нюанс) змісту, мас, кольору. Тематична та абстрактна композиція в образотворчому мистецтві: розглядаються поняття «знаковості» змісту у композиції, орнаментальної композиції, як поєднання семантичних символів. Підкреслюється значення образності в художній композиції. Визначаються категорії «абстрактне» і «реальне». Виконуються асоціативна та тематична композиції. Систематизуються поняття художньої композиції відповідно до фахових особливостей.

Мета викладання основ художньої композиції – ознайомлення студентів – майбутніх художників із основними поняттями, засобами, прийомами композиційної організації художніх творів, а також набуття студентами теоретичних відомостей щодо використання цих засобів для вираження композиційного задуму на площині, в об'ємі та просторі. Усвідомлення закономірностей розвитку образотворення та вміння аналізувати твори різноманітних мистецьких практик

Вивчення цієї дисципліни базується на початковому рівні, отриманому кожним студентом індивідуально, на рівні базової середньої освіти.

На результатах вивчення цієї дисципліни базуються такі дисципліни: «Творчий практикум», «Мистецькі практики у міському середовищі», «Декоративне мистецтво», «Музейна практика», «Біонічна та проектна навчальні практики».

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

– основні засоби композиції для різних видів образотворчого мистецтва, розуміти зміст понять та термінів художньої композиції;

– принципи та прийоми формування арт об'єктів за фахом.

мати компетентності:

– щодо виконання площинної, фронтальної, об'ємної та глибинно-просторової композиції для передачі особистого задуму;

– формулювання цілей особистісного та професійного розвитку та умови їх досягнення, враховуючи тенденції розвитку галузі професійної діяльності, етапів професійного зростання та індивідуально-особистісних особливостей;

– щодо створення композиційного аналізу твору або явища образотворчого мистецтва; застосовувати відомості з композиції, розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення і виконувати їх у відповідних техніках та матеріалах;

– щодо аналізу, стилізування, інтерпретування та трансформування об'єктів (як джерел творчого натхнення) для розроблення композиційних рішень; аналізувати принципи морфології об'єктів живої природи, культурно-мистецької спадщини і застосовувати результати аналізу при формуванні концепції твору та побудові художнього образу.

– міжособистісної взаємодії, індивідуальної роботи та роботи в групах.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Методичні рекомендації з дисципліни «Основи художньої композиції» містять порядок виконання практичних занять студентами першого курсу напряму 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Практичні заняття в обсязі 30 аудиторних годин виконують під керівництвом викладача. Ескізування, творчі пошуки, закінчення завдань студенти виконують самостійно (обсяг 60 годин). До складу практичних занять входять атестація за підсумками виконаних

завдань і відомостей теоретичного курсу, тестовий контроль, розгляд недоліків виконання практичних завдань.

Загальна структура практичного курсу дисципліни «Основи художньої композиції» згідно з робочою програмою наведена в таблиці 1.

У таблиці 2 надано розгорнуту структуру практичних занять.

Таблиця 1 – Структура навчальної дисципліни і розподіл часу

Змістові модулі	Кількість годин				
	усього	лек.	практ.	лаб.	сам. роб.
МОДУЛЬ 1 (1семестр)	120	30	30		60
Змістовий модуль 1	30	10	10		10
Змістовий модуль 2	30	10	10		10
Змістовий модуль 3	45	10	10		25
Індивідуальне завдання					
Підсумковий контроль	15				15

Таблиця 2 – Теми практичних занять

Тема	Зміст (план)	Кіл. ауд. годин
1	2	3
Змістовий модуль 1.1 Знайомство з поняттями «композиція», «конструкція», «структура», «золотий перетин». Основні закони композиції. Єдність та супідрядність (цілісність)		
Тема 1.1 Загальні відомості про композицію; основні поняття та елементи художньої композиції	1. Ознайомлення з поняттями, креслення на чорновому форматі А4. 2. Компоновка планшету, виконання роботи у тонких лініях. 3. Виконання начисто тушшю.	3
Тема 1.2 Засоби художньої композиції	1. Ознайомлення з поняттями, креслення на чорновому форматі А4. 2. Компоновка планшету, виконання роботи у тонких лініях. 3. Виконання начисто тушшю.	3
Тема 1.3 Композиційні прийоми Пропорціювання	1. Пошукові ескізи перетину фігур. 2. Вправи на чорновому папері зі згинання та побудови викрійки. 3. Компоновка планшету та виконання роботи начисто.	4

Продовження таблиці 2

1	2	3
Змістовий модуль 1.2 Рівновага (симетрія, рух, протирух, вертикаль та горизонталь, рівновага мас, тону, кольору). Поняття про композиційні зв'язки. Рух (ритм простий та складний). Проектування освітлення в сучасних світлотехнічних програмних продуктах		
Тема 2.1 Світло-тональні відносини та колір як засіб композиції	1. Пошукові експерименти з фарбами; відбір технік виконання. 2. Компоновка планшету та виконання роботи начисто	3
Тема 2.2 Людина - міра усіх речей	1. Ознайомлення з поняттями, начерки на чорновому форматі А4. 2. Компоновка аркуша, виконання у тонких лініях; затвердження. 3. Виконання начисто в кольорі	4
Тема 2.3 Композиційні зв'язки як відображення внутрішньої будови об'єкта	1. Пошуки об'єкту для композиційного аналізу; виявлення внутрішніх зв'язків. 2. Компоновка та виконання на планшеті	3
Змістовий модуль 1.3 Композиційний аналіз художнього твору. Контраст (нюанс) змісту, мас, кольору). Тематична та абстрактна композиція в образотворчому мистецтві		
Тема 3.1 Поняття «знаковості» змісту у композиції	1. Ознайомлення з поняттями, начерки на чорновому форматі А4. 2. Компоновка аркуша, виконання у тонких лініях; затвердження. 3. Виконання начисто в кольорі	3
Тема 3.2 Образність у художній композиції	1. Пошуки теми, начерки на чорновому форматі А4; затвердження. 2. Компоновка аркуша, виконання плану та макетування. 3. Виконання начисто в об'ємі	5
Тема 3.3 Тематична композиція в образотворчому мистецтві	1. Ознайомлення з поняттями, начерки на чорновому форматі А4. 2. Компоновка аркуша, виконання у тонких лініях; затвердження. 3. Виконання начисто в кольорі	2

Окремі індивідуальні завдання програмою не передбачені, але кожне завдання є творчим та спрямованим на вираження індивідуальних якостей студентів. До самостійної роботи віднесено пошукове ескізування, чорнові креслення та кінцеве виконання кожного завдання. Види завдань, засоби контролю і максимальна кількість балів за кожне завдання наведені в таблиці 3.

Таблиця 3 – Види завдань, засоби контролю і максимальна кількість балів

Види завдань та засоби контролю	Розподіл балів
Змістовий модуль 1	20
Практичне завдання № 1 Вправа на виконання штриховки, шрифту та растрового зображення (ручна графіка, планшет 50 × 50) – перегляд	3
Практичне завдання № 2 Вправа на вираження динаміки та статичності як головних характеристик композиції - рельєф (планшет 50 × 50) – перегляд	3
Практичне завдання № 3 Макет елементів, що перетинаються. (Об'єм, планшет 50 × 50 × 30) перегляд	4
Завдання до самостійної роботи: самостійне ескізування, закінчення виконання завдань, оформлення робіт	5
Тест за теоретичним матеріалом ЗМ1	5
Змістовий модуль 2	25
Практичне завдання № 4 Колірна площинна композиція на емоційну виразність. (планшет 50 × 50) – перегляд	4
Практичне завдання № 5 Біонічні перетворення (стилізація на планшеті 50 × 50) – перегляд	4
Практичне завдання № 6 Фронтальна композиція архітектурної споруди/ арт-об'єкту з відображенням композиційного аналізу (планшет 50 × 50) – перегляд	4
Завдання до самостійної роботи: Самостійне ескізування, закінчення виконання завдань, оформлення робіт	8
Тест за теоретичним матеріалом ЗМ2	5
Змістовий модуль 3	25
Практичне завдання № 7 Орнаментальна композиція на основі обраних символів (українські руни). (планшет 50 × 50) перегляд	3
Практичне завдання № 8 Асоціативна глибинно-просторова композиція на тему арт об'єкта на основі біонічної форми (планшет 50 × 50) – перегляд	6
Практичне завдання № 9 Розробка спільного арт об'єкта (плакату, коміксу (наприклад для рекламного ролика) перегляд	3
Завдання до самостійної роботи: самостійне ескізування, закінчення виконання завдань, оформлення робіт	8
Презентація за індивід. вибором за ЗМ3	5
Підсумковий контроль – диференційований залік у формі комплексного перегляду аудиторних та самостійних робіт.	30
ВСЬОГО ЗА МОДУЛЕМ	100

Перед початком роботи викладач може запропонувати об'єкти для виконання завдання, або (за узгодженням) дозволити студенту самому обрати композицію, що його зацікавила. Обраний об'єкт обов'язково має бути затверджений викладачем. Оформлення роботи має відповідати обов'язковим вимогам і показане на рисунку 1.

2 Завдання для практичної та самостійної роботи

Завдання №1

Вправа на виконання штриховки, шрифту та растрового зображення (ручна графіка, планшет 50 × 50)

Мета роботи:

1. Ознайомлення з основними поняттями композиції (крапка, лінія, штрих), креслення шрифтів, вправа на вираження характеру лінії.
2. Ознайомлення з законами лінійної перспективи (трансформація елемента на площині);
3. Розвиток практичних навичок виконання графічних зображень у техніці ручної графіки.

Забезпечення заняття (аналогічне для всіх завдань з дисципліни)

- а) викладач: зразки аналогів, методичні посібники з виконання шрифтової композиції;
- б) студент: аркуш ватману формату 500 × 500 мм (планшет), олівець, гумка, туш, перо, гуаш, акварель, пензлі, білий маркер, олівець.

Методика виконання

1. Знайомство з вихідними даними і літературою, аналогами з методфонду кафедри.
2. Композиційне рішення і креслення в тонких лініях перспективної побудови трансформованої площини, шрифтової композиції.
3. Вправи на вираження характеру лінії. Затвердження ескізу.
4. Кінцеве оформлення завдання з урахуванням особливостей обраної техніки графічної подачі.

Короткі теоретичні відомості

Засоби композиції включають:

– формат,	колір,
– простір,	декоративність,
– композиційний центр,	пропорції,
– рівновагу,	симетрію і асиметрію,

- ритм, динаміку і статику,
- контраст, відкритість і замкнутість,
- світлотінь, цілісність.

Таким чином, засоби композиції – це все, що необхідно для її створення, зокрема її прийоми і правила. Вони різноманітні, інакше їх можна назвати засобами художньої виразності композиції.

«Лінія – один з основних засобів образотворчого мистецтва, тому її використовують у начерках, малюнках і в ескізах композицій. Креслярська лінія, проведена рейсфедером, має однакову товщину, одноманітна, не вирішує просторових завдань і для художньої мети не придатна. Контурна лінія, завершуючи форму предмета, створює ілюзію силуету зображуваного предмета, хоча на площині проведені лише лінії. Лінійним малюнком можна передати враження об'єму предмета, якщо лінія буде формою в пропорціях і в перспективі, а також якщо товщина лінії змінюється відповідно до об'єму предмета, виявляючи пластичні властивості форми.

Штрихування при вмілому використанні відкриває багаті художньо-творчі та технічні можливості, дає уявлення про довгі, й короткі, тонкі й товсті лінії, дає можливість плавно і послідовно робити переходи. Для штрихування, залежно від завдання, художник може використовувати лінії від товстих до тонких, що дає змогу передавати світлотінь об'ємних предметів і глибину простору. Штриховкою можна створювати тонові плями різної сили, а разом з лінією створювати високохудожні твори в різних видах образотворчого мистецтва (наприклад, картина І. Шишкіна «У лісі»).

Тонові й кольорові плями художники використовують у начерках, замальовках і в роботі над створенням ескізів композиції. Тонова пляма допомагає вирішувати такі завдання композиції: виявлення об'єму форми, її освітлення, фактури; передача глибини простору і тонових контрастів, які закладають основу виразності. Кольорову пляму частіше використовують з іншими кольорами, враховуючи при цьому кольорові

контрасти, які можуть створювати основу виразності композиції. Художники в начерках, замальовках, ескізах композиції використовують одночасно лінію, штрих, тону, кольорову плями, щоб передати тонові і кольорові контрасти» [1].

До світлотіні, як засобу композиції, звертаються художники, щоб передати об'єм її образів, який залежить від умов освітлення, задуманої конструктивно-художньої ідеї твору. Освітленість образів композиції впливає на характер кольорових і тональних контрастів, рівновагу, взаємозв'язок частин та цілісність. Освітлення та колір, як елементи композиції, мають велике значення. Вони допомагають виявити композиційний центр, кольорове вирішення образів композиції та загальний колорит. Освітленням і кольором художник передає радість, сум. Радісні події художник зазвичай передає яскравими теплими контрастними тонами (картина Т. Яблонської «Весілля»), а сумні – тьмяними, холодними тонами (картина В. Маковського «Побачення»).

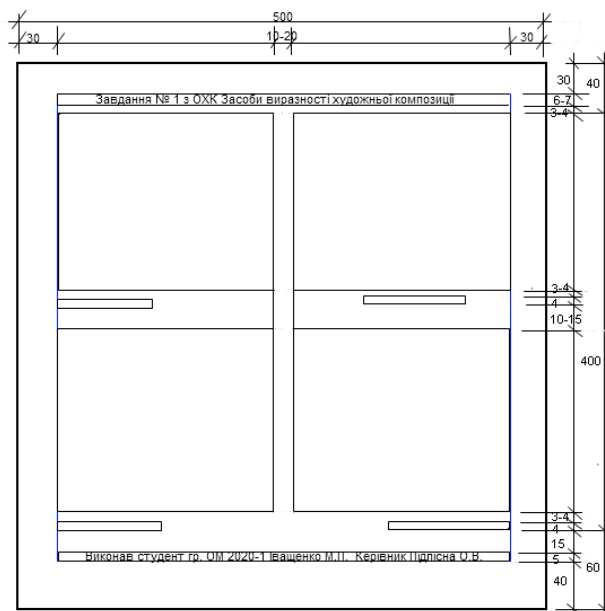

Рисунок 1 – Приклад оформлення планшету
для кінцевого виконання завдань

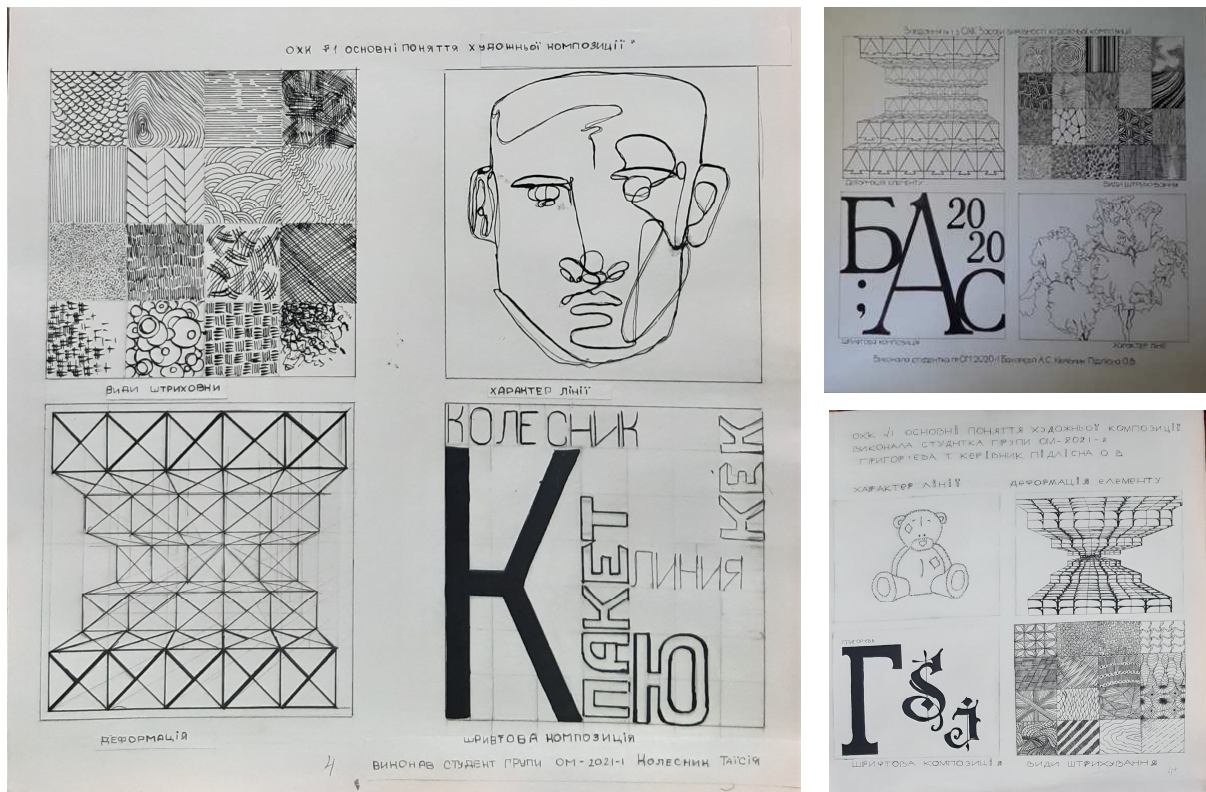

Рисунок 2 – Зразок виконаного завдання (роботи студентів 1 курсу)

Завдання №2

Вправа на вираження динаміки та статичності як головних характеристик композиції: рельєф (планшет 50 × 50).

Мета роботи:

Закріплення розуміння понять динаміки та статичності; ознайомлення з поняттями ритму та метру; надбання навичок роботи з папером; забезпечення креативно-художнього підходу до образного художнього рішення.

Методика виконання

(алгоритм методики виконання дійсний для всіх наступних завдань)

1. Ознайомлення з вихідними даними і літературою, аналогами з методфону кафедри.
2. Композиційне рішення і креслення в тонких лініях, компонування на планшеті.
3. Вправи, ескізи пошуки, затвердження ескізу.

4. Остаточне оформлення завдання з урахуванням особливостей обраної техніки графічної подачі.

Короткі теоретичні відомості

Динаміка – рух, емоційне чи фізичне напруження, сила. Динамічна композиція – така, що передає рух, спрямованість, напруження.

Статика – нерухомість, відчуття спокою, незмінності, впевненості

Статична композиція має передавати ці відчуття. Це найважливіші характеристики композиції у ОТМ.

Ритм надає композиції динамізму і породжує рух зі складнішою характеристикою. Динаміка ритму обумовлюється закономірним чергуванням однорідних елементів і простору. У мистецтві ритм розуміють, як синтез кількості та якості у вираженні художньої форми. Для спостерігача, що сприймає твір мистецтва, існують два типи ритму: активно-динамічний і пасивно-динамічний. До першого належать звукові (музичні), танцювальні, світлові й інші ритми, тобто ритми, які з'являються і зникають у певних часових рамках. До другого (пасивного) типу належать ритми в архітектурі, малярстві, скульптурі, графіці, де пластичні форми знаходяться постійно і відчуття ритму виникає зі співвідношення реальних існуючих елементів. Вплив на спостерігача активно-динамічного ритму багато в чому залежить від тривалості його сприйняття. У пасивно-динамічному ритмі головним стає характер кожного елемента, його просторове розташування, виразність композиційних елементів.

Ритм може бути простим, коли змінюється якась одна закономірність (форма, колір, фактура або відстань між елементами), і складним, коли зміни відбуваються відразу за декількома параметрами. Наприклад, змінюється конфігурація форми і відбувається насичення за кольором або змінюється відстань між елементами і одночасно зменшується форма, яка також змінює свою фактурну характеристику. Ритм не лише збагачує композицію, але й допомагає її організувати. Без ритму важко обійтися як

в площинній композиції, так і в об'ємно-просторовій. Ритм може бути виражений за допомогою всіх образотворчих засобів. Існують ритми форм (точки, лінії, плями та їх поєднання), ритми кольору (ахроматичні та хроматичні), ритми, виражені фактурою. В одній композиції може виявитися велика кількість композиційних елементів, побудованих на ритмі, що розвиваються відносно один одного паралельно, перетинаючись або навіть рухаючись в протилежному напрямі. Знання закономірностей ритмічної побудови значною мірою вирішує проблеми створення композиції будь-якого виду, її єдності і підпорядкування, рівноваги як цілого твору, так і його частин.

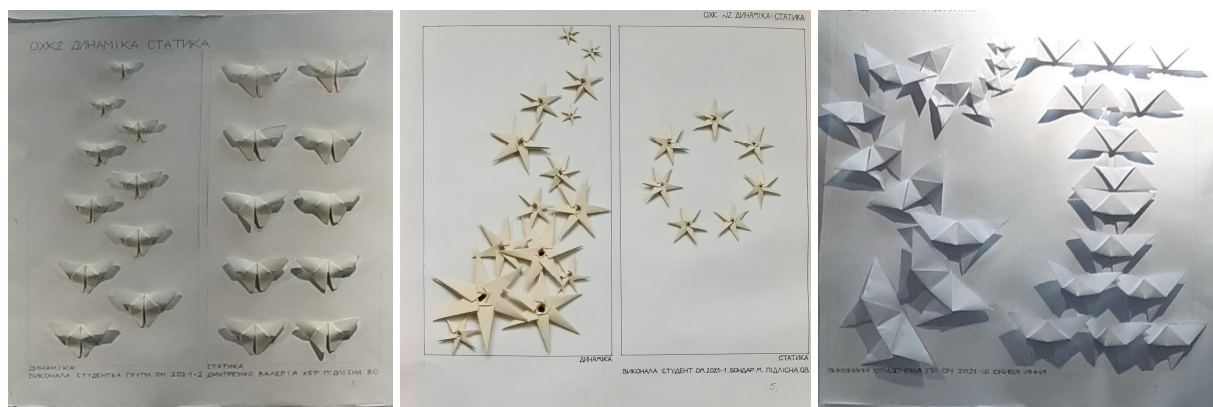

Рисунок 3 – Зразок виконаного завдання (роботи студентів 1 курсу)

Завдання № 3

Макет елементів, що перетинаються (Об'єм, планшет 50 × 50 × 30).

Мета роботи:

закріплення розуміння пропорційних відносин в об'єктах архітектури та дизайну; знайомство з поняттям «золотого перетину» (золотого перерізу); набуття навичок роботи з папером; формування креативно-художнього підходу до образного художнього рішення.

Короткі теоретичні відомості

Пропорції (зв'язок частин і цілого) – один з найважливіших засобів гармонізації. Під пропорцією розуміють співвідношення частин цілого між собою і цим цілим.

Основні пропорції: арифметична, геометрична, гармонійна, «золотий перетин» найчастіше використовуються митцями та архітекторами.

Вибір та використання такого засобу гармонізації, як пропорції, дозволяє художнику створювати роботу, що максимально відповідає законам гармонії і естетичним потребам людини.

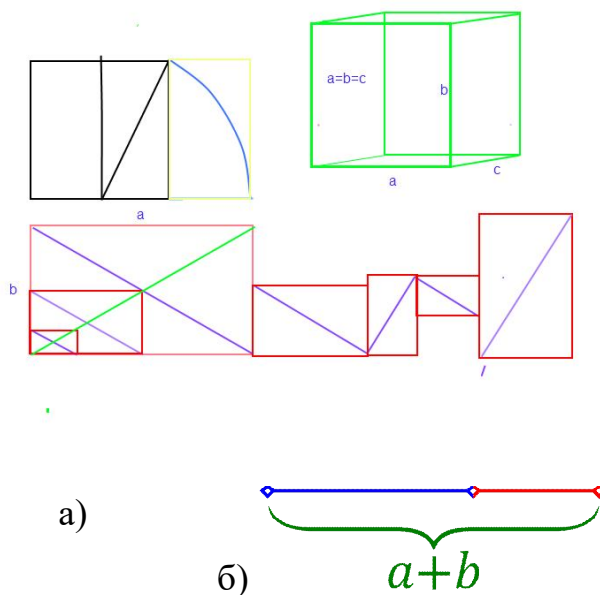

Рисунок 4 – а) подібність прямокутних елементів;

б) «Розподіл відрізка у крайньому та середньому відношенні»

Застосування певних пропорційних відношень може надати великої виразності художньому образу, глибше розкрити його. Щоб створювати гармонійні, цілісні твори, художник повинен вивчати та застосовувати закони природи.

Правило «золотого перетину» виявляється в тому, що найбільш важливий елемент зображення розташовується відповідно до пропорції «золотого перетину», тобто приблизно на відстані $1/3$ від початку цілого.

Картини з двома або великою кількістю композиційних центрів художники використовують для того, щоб показати декілька подій, що відбуваються одночасно і рівні за своєю значущістю.

На одній картині може бути використано відразу декілька способів виділення головного. Наприклад, застосовуючи прийом «ізоляції» – зображаючи головне відокремлено від решти предметів, виділяючи його розміром і кольором, можна досягти побудови оригінальної композиції.

Важливо, щоб всі прийоми виділення сюжетно-композиційного центру застосовувалися не формально, а для розкриття найкращим чином задуму художника і змісту твору.

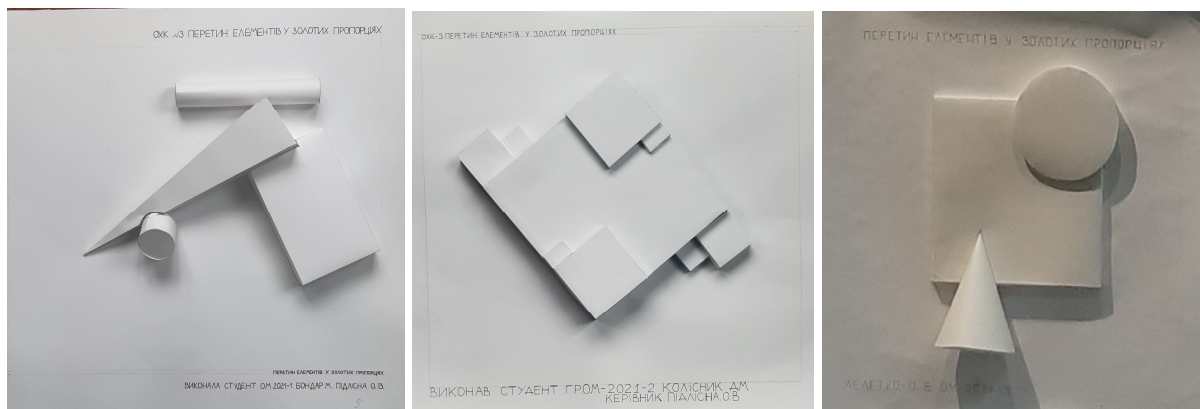

Рисунок 5 – Зразок кінцевого виконання завдання № 3

Завдання № 4

Колірна площинна композиція на емоційну виразність (планшет 50 × 50)

Мета роботи

Вивчення та креативне застосування різноманітних технік живопису; пошуки емоційної виразності колірних сполучень; набуття навичок роботи з фарбами; забезпечення креативно-художнього підходу щодо образного художнього рішення.

Короткі теоретичні відомості

Колір, один з найяскравіших образних засобів, здатний відобразити всі смислові відтінки символічного ладу сакрального мистецтва. Як обов'язковий складник загального ладу творів, колірна символіка містить основні характеристики, що належать до загального поняття релігійного символу.

Знак в політиці має яскраво виражену символіку (фашизм, комунізм). Символ становить живу єдність предметного образу і глибинного сенсу. Символ використовує матеріальні конструкції знака (форма, колір, лінія,

світло, слово, звук) для розкриття невидимих сутностей Саме тому він має невичерпність внутрішнього змісту і здатний передавати таємне, невимовне. У християнському розумінні колір, як і всі інші художні засоби образотворчого мистецтва, підпорядковані єдиній меті – розкрити світ духовних сутностей у фізичному просторі. У цьому випадку колір стає такою метафорою. Складність колірних трактувань у християнському мистецтві полягає в тому, що тут ми маємо справу не з локальним кольором, а з гамами і з комбінацією кольорів. Зміна відтінку в колориті повідомляє різні смислові трактування образів, а поєднання між собою утворюють складний синтез, що включає в себе і місце розташування, і тонкощі малюнка, і насиченість, і відповідність їх відомим особам і багато іншого: складність, неоднозначність, невичерпність. У сакральному мистецтві «говорять» не кольори, а співзвуччя кольорів.

З огляду на православне сприйняття кольору в мистецтві як матеріального втілення світла, тут проводиться паралель з ангельським світом, світом нескінченного відображення божественного світла. Ієрархічна структура, що визначає його порядок, має відображення і в організації колірних символів в єдину систему. Провідна роль належить образу нетварного світла в ієрархічному ладі колірних символів: в міру наближення до ядра зростає значимість і світлоносність образу кольору.

Структуруючим фактором виступає явленість світла. Золото і жовтий колір, як його найближча метафора, в системі християнського сакрального мистецтва посідають особливе місце Золото і жовтий колір розуміються, насамперед, як застигле сяйво світла. У християнському світогляді золото втілює світло і в своїй красі, і в своєму «благородному світінні» Тут воно наділяється ще і іншим, більш глибоким священним змістом: золото, «колір кольорів», творіння рук Божих, яке невидиме в природі і ніби не існує в ній, означає нерукотворне світло, яке, виробляючи дію над творінням, перетворює його і долучає до райської гармонії. Золото, маючи

іншу природу, відстоїть окремо від усіх інших кольорів. Його іноприродність відіграє велику роль в символіці сакрального мистецтва.

Білий колір серед колірних символів – найяскравіша метафора світла. Потік сонячного світла ми називаємо білим. При цьому, якщо розглядати всі кольори, як певне оптичне явище заломлення світла, то білому кольору належить провідна роль. Як джерело «нетварного» світла у християнському світовідчутті затверджується першоосновою всього сущого, так і символу білого відведено одне з найвеличніших і шанованих місць в колірній ієрархії

У Старому Завіті білий – колір, що належить самому Богу і всьому, що йому співпричетне – ангелам, святим і праведним. Християнська культура Нового Завіту цілком сприйняла старозавітну символіку білого кольору.

Одне з найглибших значень білого кольору – фаворське світло – це світло поза часом і простором.

Червоний колір, за світлоносністю, слідує відразу за білим. Але в ньому світло виступає абсолютно в іншій якості. Якщо в значеннях білого кольору (світла) проводилася паралель з Богом в Троїчній особі, то тут на перший план виступає думка про Бога–Отця. Символ червоного, як ніякий інший, зберігає стійкі смислові значення в різних релігіях світу, будь то творча сила Бога, небесний вогонь, життя, воскресіння тощо.

Цьому кольору, починаючи з давніх-давен і до епохи Відродження, приписувалися здебільшого позитивні значення, але багатогранність символу припускає і негативну конотацію. У Святому Письмі червоний нерідко представлений антиподом білого, як символу праведності і чистоти, в цих випадках він супроводжує образи гріха й ганьби. В образотворчому ряді настінних розписів і в іконописі цей колір використовується для зображення сил зла, пекла, де його семантика містить християнську ідею про вічні муки грішників у гієні огненній.

Пурпуровий, бордовий кольори набувають семантичного значення червоного, але, на відміну нього, вогнеобразність природи в них виявлена не так чітко, або, краще сказати, вона присутня тут в іншій якості: на протигагу червоному кольору до пурпуру додається синій, тобто божественне і трансцендентне, тому пурпур – більш «небесний» колір, вишуканий і складний, доступний лише обраним. Цей колір виокремлювали з ряду інших, як найбільш благородний і такий, що володіє царственою гідністю.

Тема змішування в природі пурпурного кольору підводить до теми з'єднання протилежностей в символічному трактуванні. Як антіномічне поняття, пурпур від цінностей вищого порядку здатний опуститися до позначення будь-яких негативних властивостей: у царському образі пурпуру – слід кривавої жорстокості свавілля влади, а багрянниця, надіта на Христа римськими воїнами, як насмішка над Його царською гідністю, одночасно є символом Його мучеництва і наруги.

Синій і блакитний, як кольори неба предметного, є відображенням Неба духовного. Звідси якнайменша матеріальність і «чуттєвість» цього кольору, його сильна духовна спрямованість. Сама природа блакитного простору – глибина повітря.

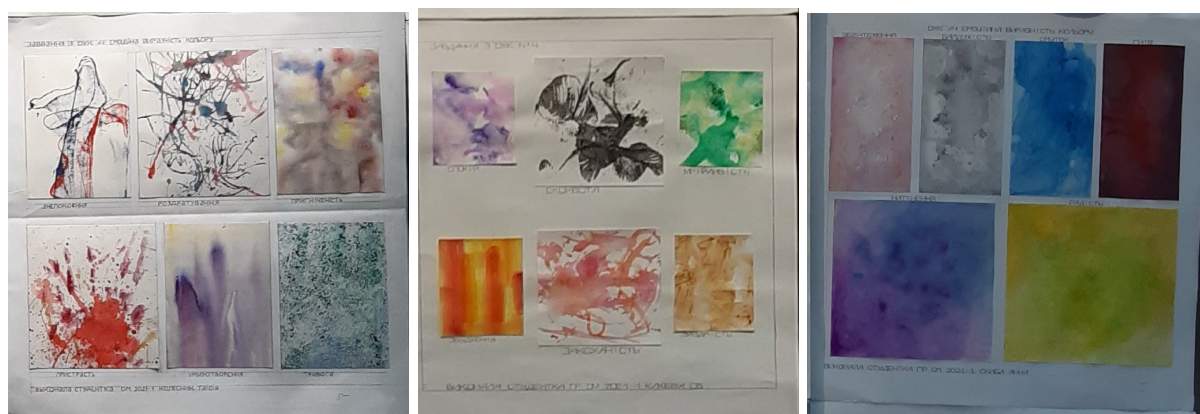

Рисунок 6 – Зразок виконання завдання № 4: колірні експерименти

Завдання № 5 **Біонічні перетворення (стилізація на планшеті 50 × 50)**

Мета роботи

Закріплення усвідомлення пропорційності в об'єктах мистецтва та дизайну за законами «золотого перетину»; розвиток вміння стилізувати природні елементи; набуття навичок копіювання форми; розвиток фантазії; забезпечення креативно-художнього підходу до образного художнього рішення.

Короткі теоретичні відомості

Біоніка, біоміметика або біомімікрія — використання біологічних методів і структур для розроблення інженерних рішень та технологічних методів. Слово «біоніка» було запропоноване Джеком Стілі в 1958 році, (від грецького βίον – одиниця життя, життєподібний). Використання технологічних методів різноманітних видів живої природи для розроблення штучних методів.

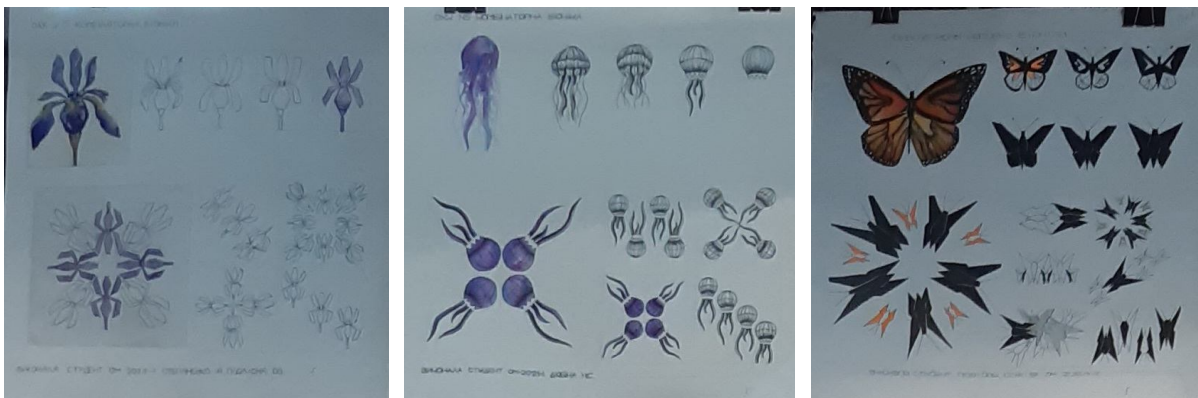

Рисунок 7 – Зразок виконання завдання № 5: утворення комбінаторних варіацій з біонічних елементів

Завдання № 6

Фронтальна композиція архітектурної споруди / арт об'єкта з відображенням композиційного аналізу

Мета роботи

Набуття навичок композиційного аналізу художнього твору; обґрунтування теми та ідеї, пошуки композиційних зв'язків.

Зразок теоретично-графічної частини аналізу. Вражає своєю композицією, елементами симетрії, повторенням рівних величин відповідно до «золотого перетину» робота української художниці Т. Яблонської «Хліб» (див. рис. 8). Композиційний центр міститься в геометричному центрі полотна, застосовується «золотий» вид симетрії. Ця симетрія та система пропорцій дають художнику інструмент для самоперевірки, для перевірки створеного інтуїтивно. Ця картина є чудовим прикладом застосування знань із композиції, рисунка та живопису на практиці, споглядаючи її, є чому повчитися сучасній молоді.

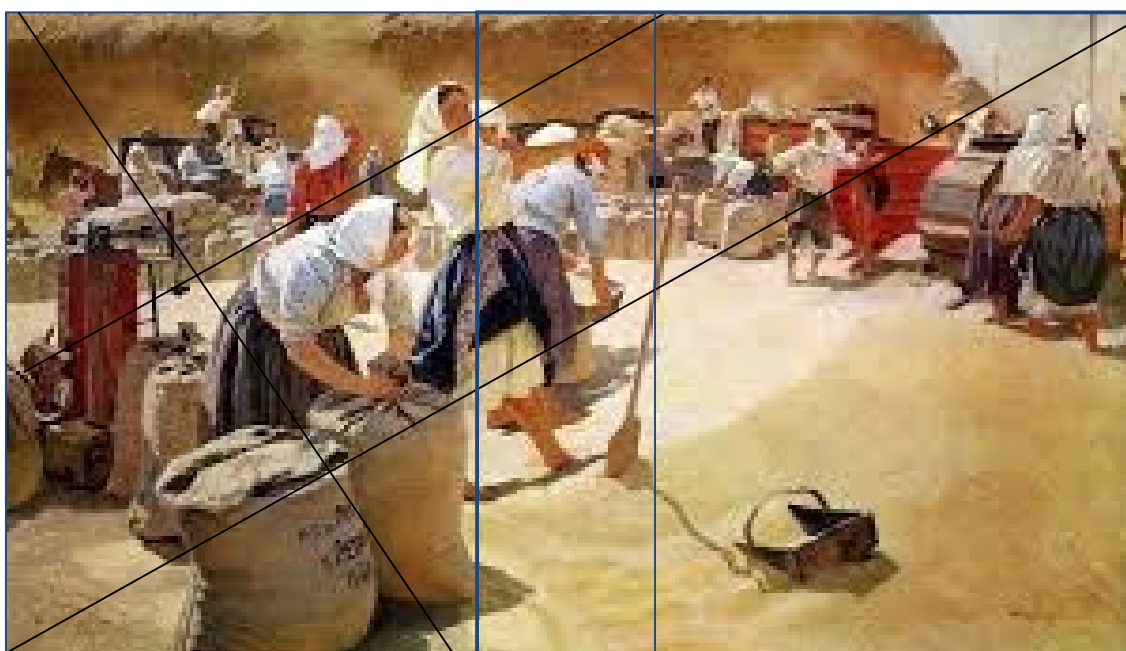

Рисунок 8 – Т. Яблонська «Хліб», 1949

Рисунок 9 – Геометричний аналіз архітектурної споруди

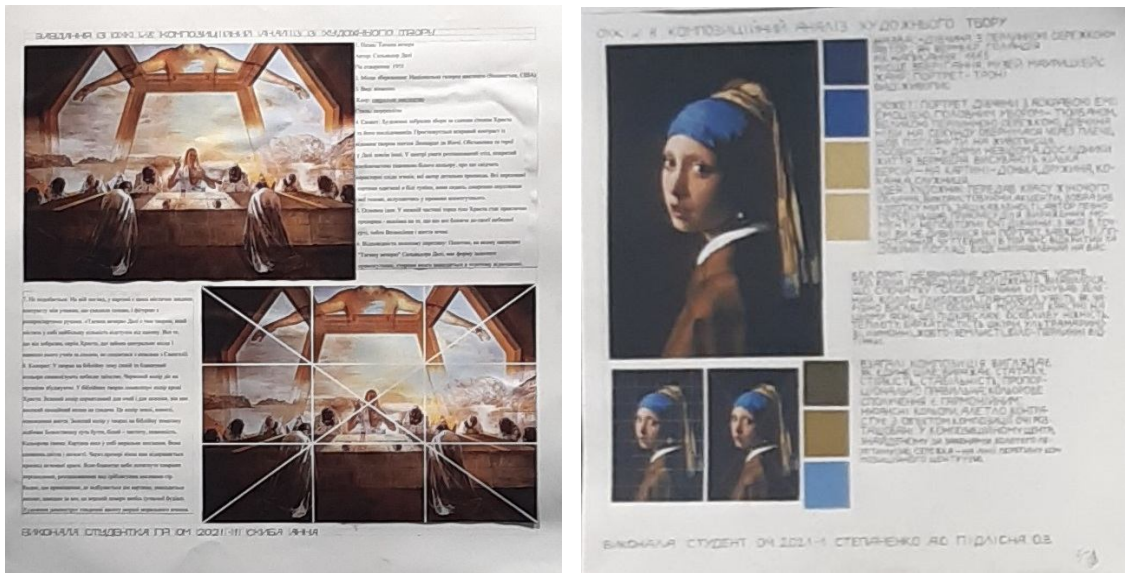

Рисунок 10 – Зразок виконання завдання № 6: композиційний аналіз живописного твору

Завдання № 7, 8, 9
Креативний «Модуль»; «Перехід форми»;
Орнаментальна композиція на основі обраних символів (українські руни) (планшет 50 × 50)

Рисунок 11 – Зразок завершального виконання завдань № 7, 8, 9

Завдання № 10

Асоціативна глибинно-просторова композиція на задану тему на основі біонічної форми (макет, планшет 50 × 50)

Конкретне – це поняття, у якому предмет уявляється, як сукупність своїх ознак; синонім діалектичного зв'язку, розділеної єдності; абстрактне – поняття, у якому поєднуються властивості або співвідношення предметів, відокремлених від самих предметів; не протиставлення конкретного, а етап руху самого конкретного. Складні філософські поняття у мистецтві можна спрощено пояснити наступним чином: зображення, на якому можна побачити реальні або фантастичні речі, предмети, персоналії, явища природи або тварин, рослини, живих істот – усе це конкретні зображення. Якщо ж художній твір можна описати лише як сукупність колірних та тональних плям, геометричних форм або явищ, що не мають назви, таке зображення вважається абстрактним. Абстрактне зображення може мати на увазі конкретні явища чи предмети, але напяму їх не називає. Абстрактне зображення людина сприймає по-різному, залежно від соціальних та особистих психологічних асоціацій.

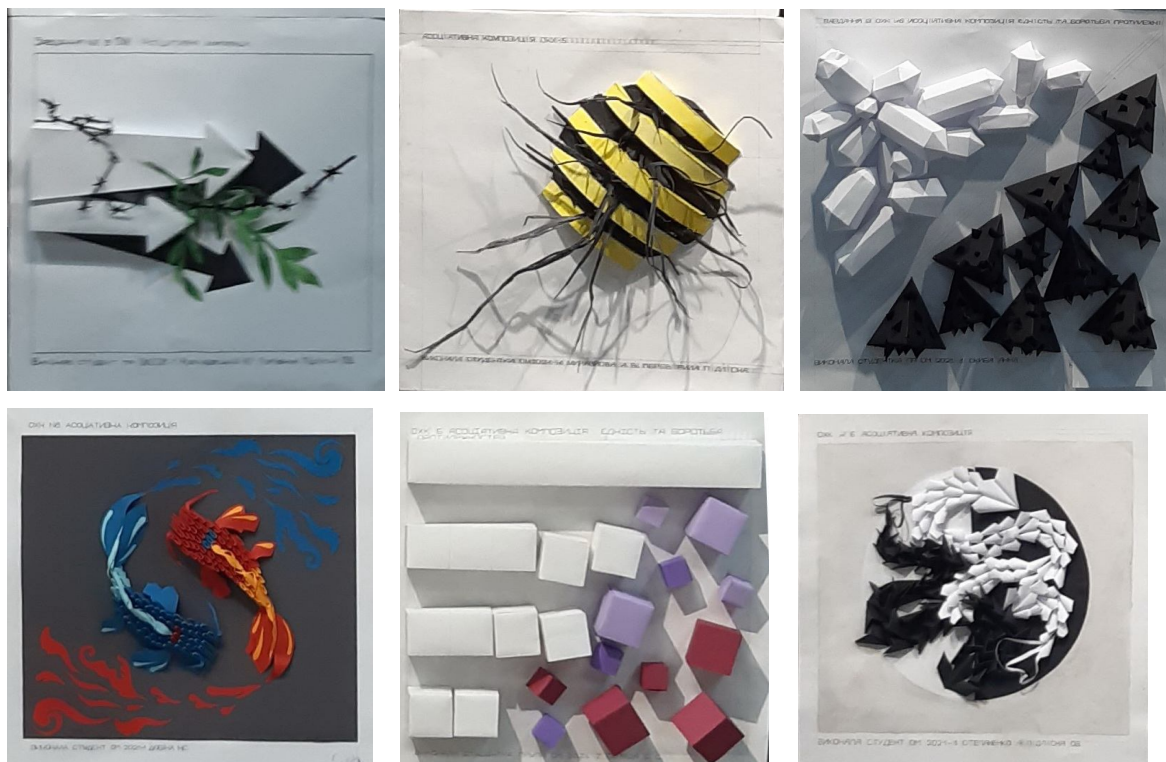

Рисунок 12 – Зразок завершального виконання завдання № 8:
асоціативна композиція на вираження боротьби та єдності протилежностей

Завдання № 11 Розробка тематичної композиції

Послідовність виконання завдання № 11:

1. Задум теми – це ідея, що її бажає висловити автор, та сюжет, який може її передати.
2. Пошуки виразного формату композиції, варіативні начерки.
3. Визначення концепції, головного та другорядних елементів композиції.
4. Пошуки пропорційної побудови картини.
5. Ескізування тонально-колірного рішення.
6. Виконання композиції «начорно»; уточнення.
7. Закінчення картини у кольорі.

Рисунок 13 – Зразок завершального виконання завдання № 9
(тематичні композиції – роботи студентів 1 курсу)

Під час виконання кожного завдання студенти мають розпочати їхнє komponування на планшеті, як це показано на рисунку 1. Після цього виконується надпис та підпис до завдання шрифтом «кубик» або «архітектурний» розміром 6 мм та 5 мм, відповідно. Чорнові начерки завдання мають відповідати основним поняттям, підпорядковуватись основним законам композиції.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Загальні відомості про композицію; основні поняття та елементи художньої композиції – крапка, штрих, лінія, пляма, площина, об'єм, простір, геометричний та композиційний центр тощо.

2. За допомогою яких графічних засобів можна виконати «Організацію площини»?

3. Засоби художньої композиції (на прикладах художніх творів та архітектурних об'єктів).

4. Тональне рішення площини за допомогою плями (відмивка, розбілювання).

5. Поняття метру і ритму у художній композиції.

6. Засоби художньої композиції (на прикладах художніх творів та архітектурних об'єктів).

7. Пропорціювання (ряди Фібоначчі); Золотий перетин.

8. Натуралістичне та стилізоване зображення рослинних форм.

9. Біоніка та біонічні форми.

10. Стиль в архітектурі та мистецтві.

11. Площинні композиції, побудовані на основі метру та ритму.

12. Пропорціювання (ряди Фібоначчі); супідрядність елементів.

13. Симетрія та асиметрія. Ньюанс та контраст. Тотожність.

14. Тектоніка та рівновага.

15. Людина – міра усіх речей (модулори).

16. Поняття про фронтальну, об'ємну та глибинно-просторову композицію.

17. Композиційні прийоми здвигу, дублювання, комбінаторні варіації.

18. Домінанта і акцент в композиції. Масштабність.

19. Пошуки композиційних зв'язків у роботах відомих художників-авангардистів.

20. Композиція культових архітектурних споруд світу.

21. Образність у художній композиції. Вираження почуттів та емоцій.

22. Світло-тональні відносини та колір як засіб композиції.

23. Пропорції золотого перетину у відомих архітектурних спорудах.

24. Правильні побудови (єгипетський трикутник, коло).

25. Орнаментальна композиція як поєднання семантичних символів.

26. Тематична композиція в образотворчому мистецтві.

27. Симетрія та асиметрія, нюанс та контраст, тотожність, як засоби вираження динаміки та статичності.

28. Багатокутники – відображення гармонії природи у геометричних закономірностях.

29. Композиційні зв'язки як відображення внутрішньої будови об'єкту та поняття про композиційний аналіз.

30. Виконання композиційного аналізу обраного художнього твору. (Свята Трійця Андрія Рубльова, Сикстинська мадонна Рафаеля, Фреска Рафаеля «Афінська школа», скульптура Родена «Кохання втікає», будівля Госпрому тощо).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Золотое сечение : три взгляда на природу гармонии / И. Ш. Шевелев ; М. А. Марутаев ; И. П. Шмелев. – Publication : М. : Стройиздат, 1990 – 343 с. : ил. URL: <http://koha.kname.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=76840>
2. Михайленко В. Є. Основи композиції (геометричні аспекти художнього формотворення): [навч. посібник для студ. вищих навч. закладів] / В. Є. Михайленко, М. І. Яковлєв. – Київ : Каравела, 2004 – 304 с. ISBN 966-8019-23-7
3. Основы архитектурной композиции и проектирования / [А. А. Тиц, Ю. Г. Божко, Г. И. Иванова, Н. А. Киреева и др.] под. общ. ред. А. А. Тица. – М. : Высш. школа, 1976 – 256 с. Электронный ресурс. Режим доступа : URL: <http://koha.kname.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=24391>
4. Боднар О. Я. Золотий переріз і неевклідова геометрія в науці та мистецтві / О. Я. Боднар. – Львів : Українські технології, 2006 – 197 с. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/259>
5. Геометрия дизайна. Пропорции и композиция = Geometry of design [Text] / К. Элам. – Publication : СПб. : Питер, 2014 – 112 с. : ил. URL: <http://koha.kname.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=118803>
6. Інженерна та комп'ютерна графіка : підручник / В. Є. Михайленко; В. В. Ванін; С. М. Ковальов; за ред. В. Є. Михайленка. – Publication : Київ : Каравела, 2004 – 344 с.
7. Объемно-пространственная композиция (Серия : специальность «Архитектура») / А. В. Степанов, В. И. Малыгин, Г. И. Иванова. – М. : Архитектура-С, 2007 – 256 с. Электронный ресурс. URL: <http://books.totalarch.com/node/1303>

Виробничо-практичне видання

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

До проведення практичних занять
та виконання самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ОСНОВИ ХУДОЖНЬОЇ КОМПОЗИЦІЇ»

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної та заочної форм навчання
зі спеціальності 023 – Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація)*

Укладачі: **ПІДЛІСНА** Ольга Вікторівна,
СОСНИЦЬКИЙ Юрій Олександрович,
СІМОНОВА Альона Вікторівна

Відповідальний за випуск *О. Ч. Чирва*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *О. В. Підлісна*

План 2021, поз. 568М

Підп. до друку 01.02. 2022. Формат 60 × 84/16.

Електронне видання. Ум. друк. арк. 1,7.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: office@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.